

EVENIMENTELE PREMERGĂTOARE UNIRII DE LA 1918 REFLECTATE ÎN REVISTA *LUMINĂTORUL*

Elena Ploșnița

Cuvinte-cheie: revista *Luminătorul*, biserica, viața politică, evenimente social-politice, unirea Basarabiei cu România.

În anul 1812 partea de est a Principatului Moldova, numită mai târziu Basarabia, a fost anexată la Imperiul Rus. Anul 1812 a constituit începutul rusificării ținutului dintre Prut și Nistru, cu consecințe dezastruoase. În cadrul procesului de de-naționalizare a teritoriilor românești, aflate sub ocupație străină, Basarabia a avut tratamentul cel mai dur. După 1812 România nu a promovat ideea națională românească în ținutul dintre Prut și Nistru. Astfel, marea majoritate a populației Basarabiei la 1918 era străină ideii de unitate națională cu românii de peste Prut. Dar la 27 martie 1918 prin declarația Sfatului Țării (organul legislativ al Basarabiei) are loc unirea Basarabiei cu România. Unirea Basarabiei cu România a fost înlesnită de Primul Război Mondial și de revoluția rusă. Revoluția rusă a provocat dezorganizarea unităților militare rusești de pe Frontul Român. S-a început un haos total – soldații se retrăgeau în Rusia prin Basarabia; ei dezertau în masă de pe front, provocând peste tot anarhie, dezordine, jafuri și pogromuri. Sfatul Țării, în aceste condiții dezastruoase, a fost nevoit să caute ajutor în afara țării. Astfel a fost chemată Armata Română. Procesele verbale ale Sfatului Țării confirmă că „au existat doi factori determinanți în readucerea ținutului în componența statului român: guvernul român împreună cu armata română. Sfatul Țării și, în special, liderii săi au avut rolul lor minor, desigur. Acești lideri au făcut legătura dintre factorii determinanți și corpul de deputați. Sfatului Țării i-a revenit misiunea pasivă și formală, și totuși importantă, de a da legitimitate acestui act” (Sfatul Țării 2016, 82). Instituțiile publice și obștești, populația ținutului nu au avut o atitudine unanimă și aprobativă față de evenimentele din Basarabia anilor 1917-1918, inclusiv față de unirea Basarabiei cu România. Biserica, după o sută de ani de concubinaj cu autocrația țaristă, intrase în agonie,

și totuși juca un rol important în viața societății. În cele ce urmează vom încerca să analizăm atitudinea preoțimii față de evenimentele social-politice din 1917-1918, să prezentăm o imagine a acestor evenimente care au culminat cu Actul Unirii, văzute prin prisma revistei *Luminătorul*. Deși în această perioadă, la Chișinău, apăreau câteva publicații religioase în română și rusă: *Luminătorul*, *Buletinul Eparhiei Chișinău*, *Vocea Bisericii Basarabene* (Голос бессарабской церкви), a excelat în oglindirea evenimentelor premergătoare Unirii revista *Luminătorul*.

Primul Război Mondial (1914-1918) a avut repercusiuni grave pentru Imperiul Rus. După doi ani și jumătate de război, în februarie 1917, țara este zguduită de revoluție. Primul rezultat al revoluției a fost abdicarea de la tron a țarului Nicolae al II-lea. La 27 februarie 1917 este creat Guvernul Provizoriu care va conduce țara până la Adunarea Constituantă. Guvernul Provizoriu în scurt timp a reușit să realizeze unele reforme importante și așteptate de societatea rusă: eliberarea deținuților politici din închisori, anularea cenzurii, declararea libertății de exprimare, abolirea pedepsei cu moartea; au fost anunțate alegeri pentru Adunarea Constituantă, bazate pe votul universal, egal și direct.

În paginile numărului patru din 1917 al revistei *Luminătorul*, a fost publicat Manifestul țarului Nicolai al II-lea de abdicare de la tronul Rusiei, în avantajul fratelui său Mihail Alexandrovici și manifestul principelui Mihail Alexandrovici prin care se cerea tuturor supușilor Imperiului Rus, tuturor cetățenilor „să se supună Guvernului Provizoriu (stăpânirii vremelnice) care are toată puterea să conducă țara până când Adunarea Constituantă va alege o nouă guvernare” (Cronica 1917a, 49). În cuprinsul aceluiași număr al publicației este prezentată o adresă pentru enoriașii arhiepiscopiei basarabene în care se fac anumite explicații în legătură cu instaurarea Guvernului Provizoriu, subliniindu-se faptul că „stăpânirea

cea nouă este așezată numai pe o vreme și va conduce țara numai până la Adunarea cea mare a aleșilor poporului. Pentru această Adunare, veți alege pe cine veți binevoi, iar Adunarea formată din oamenii cei mai deștepți va hotărî cum vom trăi mai departe, ne alegem iar împărat, ori țara va fi condusă fără împărat, adică va fi republică, așa cum este în Statele Unite ale Americii sau în Franța. Considerăm că pentru republică, noi încă nu suntem pregătiți, adică nu suntem atât de deștepți ca în alte țări, și ar fi bine să fie și la noi constituție, cu împărat dar fără drepturi de a conduce țara, așa cum este în Anglia și care a ajuns la un înalt nivel de dezvoltare” (Adresă 1917, 55).

Revoluția rusă din februarie, care a dus la răsturnarea țarismului rus, a dezlănțuit voința popoarelor din Imperiul Rus. Peste tot au loc manifestații de stradă, inclusiv în Basarabia sunt organizate adunări, întruniri, congrese ale soldaților, cooperativelor, învățătorilor, preoșimii, demonstrații ale angajaților unor întreprinderi etc. Astfel societatea basarabeană își exprima susținerea ideilor revoluției din februarie 1917. La 10 martie 1917 în toată Basarabia sunt organizate mitinguri de solidaritate cu revoluția rusă, inclusiv la Chișinău, Bălți, Orhei, Soroca, manifestări surprinse de obiectivul fotografiilor profesioniști și amatori. La aceste mitinguri de solidaritate participă și preoșimea. La 10 martie 1917, la ora 19.00, la mitropolie, sub conducerea arhiepiscopului Anastasie a avut loc o adunare a preoșilor din Chișinău și a celor veniți din județe. Au fost discutate: revoluția rusă și Biserica, noul regim politic din Rusia. S-a propus editarea unui ziar creștin, democratic. În zilele de 21, 22, 23 martie, între orele 11.00 și 14.00, la indicația comisariatului gubernial și cu binecuvântarea arhiepiscopului Anastasie preoșimea a adunat populația Chișinăului la Catedrală pentru a jura credință Guvernului Provizoriu. În acele zile arhiepiscopul Anastasie considera: „Să ne supunem noii puteri este datoria noastră ca cetățeni ai țării; noi nu putem să ne gândim și nici nu trebuie să ne gândim la o contrarevoluție. De aceea este inutil de a trimite o adresă de susținere a Guvernului Provizoriu. Ce va urma mai departe – va fi biserica în alianță cu statutul sau nu – rezolvarea acestei probleme depinde de biserică și de stat. Dorește acest lucru statul, noi până ce nu știm. Poate statul va declara religia o chestiune personală a fiecăruia, nu va susține preoșimea. Desigur, în asemenea condiții nu poate fi vorba de o alianță între biserică și stat. Este posibilă și

o altă variantă – poate că statul va propune Bisericii o alianță, cu condiția ca preoșimea să recunoască bazele socialismului și să propovăduiască că Hristos a fost socialist, că învățătura evanghelică este pătrunsă de duhul socialismului. În asemenea condiții Biserica nu poate face alianță cu statul” (Cronica 1917b, 311). Problema principală care frământa mințile celor ieșiți în stradă era – ce facem și încotro mergem în condițiile actuale, ce trebuie să facă Basarabia, cum trebuie guvernată în condiții de haos? La aceste întrebări caută răspunsuri și preoșii basarabeni. Astfel, preotul Fiodor Bogos publică în revista *Luminătorul* un articol intitulat „Noi – suntem pregătiți?”, în care analizează situația din Basarabia și Rusia, rolul și locul preoșimii în noile condiții ale vieții, menționând că: „în istoria Rusiei se deschide o nouă pagină, începe o nouă viață. Ce s-a întâmplat? Încotro mergem? Ce a rămas în urmă? Până acum am trăit sub o putere absolutistă. Viața socială și de stat era coordonată de regimul absolutist. Acum totul s-a schimbat, s-au deschis larg ușile vieții libere. Noi avem de realizat o sarcină importantă – să ne construim viața din inițiativa proprie conform principiului autodeterminării libere. Vechiul a dispărut, noul abia se naște. Acum traversăm o etapă de tranziție deosebit de responsabilă. Realizarea principiului autodeterminării depinde numai de noi. Înainte totul era lipsit de importanță, acum suntem chemați să participăm la construcția statului liber. Viața în mod imperativ cere să ne clarificăm cu crezul nostru politic. Pe umerii noștri și ai enoriașilor este așezată o mare responsabilitate – prin votul în Adunarea Constituantă să determinăm modelul regimului politic de stat. Ce sarcini grandioase! Supunându-ne Guvernului Provizoriu e prea puțin să salutăm noile începuturi și să ne liniștim. Trebuie să lucrăm. Acum în sate sunt răspândite zeci de ziare, au apărut diferiți activiști de partid cu programe și platforme. Satul basarabean nu este pregătit să înțeleagă ce se petrece în viața politică a Rusiei, ce înseamnă libertatea presei, a cuvântului, a adunărilor, a religiei. Este clar că țăranul pentru explicații merge la preot. Țăranul încă are încredere în preot. Preoșimea trebuie să aprecieze și să prețuiască această încredere. Dar noi, preoșii, suntem pregătiți? Din păcate, suntem nevoiți să constatăm un fapt trist – noi suntem profani în treburile statale și analfabeți politic. Acum trebuie să rezolvăm o problemă – să facem cunoștință cu diversele forme de conducere statală existente,

cu partidele politice și scopurile lor. Nu trebuie să pierdem nici o clipă. Este nevoie de timp și de bani, dar nu trebuie să ne zgârcim, vom primi înzecit. Trebuie să ne gândim la viitorul model de conducere statală, trebuie să explicăm enoriașilor ce înseamnă dreptul la vot, ce înseamnă Adunare Constituantă etc. Aveți grijă de situația voastră. Noi suntem aruncați în vârtejul evenimentelor. Să lucrăm conștiincios pentru dreptul de a fi în contact permanent cu poporul nostru bun, credincios și până ce ascultător. În mâinile noastre este viitorul nostru, acum noi suntem constructorii vieții noastre, să învățăm ca să putem învăța și pe alții” (Boroc 1917, 174). Am reprodus o bună parte din acest articol, întrucât acesta este extrem de relevant în ceea ce privește situația din Basarabia primăverii anului 1917 și mentalitatea preoțimii și a țărănimii în acest context.

În primăvara și vara anului 1917 au loc congresele cooperabilor, clerului, învățătorilor care au adoptat o serie de decizii importante: autonomie locală, introducerea limbii române în școală și biserică, reforma agrară etc. Toate aceste evenimente au fost consemnate de revista *Luminătorul*. Astfel, despre Congresul cooperabilor, publicația notează: „La Chișinău a avut loc o adunare mare a cooperabilor Basarabiei, la încheierea adunării – s-a întocmit un act: Hotărârile Congresului care a fost trimis Guvernului Provizoriu – acest act cuprinde multe idei din Programul Partidului moldovenesc; participanții la congres cer așezarea școlii și a bisericii pe temeiuri naționale, adică în școală să fie folosită limba moldovenească (română), și slujba în biserică să se facă tot în limba moldovenească (română), pe care o înțelege poporul” (Știri 1917a, 39).

În paginile revistei găsim informații și despre Congresul învățătorilor din întreaga Basarabie, autorul informației acordând o atenție deosebită rezoluției Congresului: „s-a hotărât că predarea trebuie să se facă în limba copiilor; a fost creată Asociația învățătorilor moldoveni și a învățătoarelor moldovence din Basarabia și de dincolo de Nistru – ea va lupta pentru limba moldovenească (română) în învățământ, pentru pregătirea învățătorilor moldoveni conform cerințelor timpului. Asociația a hotărât să scoată și o revistă „Școala moldovenească”. Au hotărât să ceară bani de la Zemstvă pentru organizarea cursurilor pentru învățătorii din Basarabia” (Știri 1917b, 47). În zilele de 19-20 aprilie 1917, în Casa eparhială are

loc Congresul preoțimii. Partidul național moldovenesc salută acest congres printr-o adresă intitulată „Către preoțimea moldovenească”. Această adresă este, de fapt, un apel către preoțime de a se încadra în lupta pentru un viitor luminos al Basarabiei. Astfel, autorii adresei declară: „Partidul național moldovenesc a adunat sub steagul său un mare număr de moldoveni luminați, printre care și cooperabili, și învățători, apoi o mulțime de țărani, muncitori și de ostași moldoveni. Dar lucrarea cea mare abia începe. Partidul trebuie să adune la sânul său toată suflarea moldovenească: țărani și boieri, preoți și mireni; bărbați și femei. Căci numai fiind cu toții uniți vom fi în stare să cucerim ceea ce avem de cucerit. În trecut preoțimea moldovenească nu a luptat cum ar fi trebuit pentru drepturile poporului nostru, așa cum au luptat de pildă preoțimea românească din Transilvania. Preoțimea noastră a uitat de popor. De acum înainte trebuie să se pună în fruntea poporului și să-l povățuiască în problemele naționale, potrivit vremurilor și nevoilor de astăzi. Noi credem că cea dintâi datorie a preoțimii moldovenești acum este să se înscrie în partidul național. Apoi să lupte mână în mână cu membrii comitetului partidului ca la alegerile de deputați pentru Adunarea Constituantă să fie aleși oameni dostoieni și care vor lupta pentru realizarea Programului partidului. Mai departe preoțimea trebuie să lucreze pentru naționalizarea bisericii – biserica să fie autonomă, slujba și școala să se facă în limba moldovenească (română)” (Către 1917a, 57).

Revista *Luminătorul* era stindardul preoțimii basarabene. Această publicație avea menirea de a pune în lumină evenimentele vremii, de a publica articole de informare politică. În acest sens rândurile următoare sunt grăitoare: „trăim vremuri grele, lucrurile se schimbă în fiecare zi, trebuie să fim printre credincioșii noștri să vedem cum trăiesc, care este atitudinea lor față de schimbările care se fac și în Biserică, să scriem articole pentru revista noastră, despre schimbările din viața bisericăscă a Basarabiei, despre școala religioasă din aceste vremuri, despre noul care intervine, despre noul regim politic, despre nevoile Bisericii, dorințele credincioșilor. Toate aceste întrebări trebuie dezbătute în jurnalul nostru care trebuie să fie răspândit în popor. Trebuie să știm că de acum înainte toate treburile bisericăști vor fi îndestulate numai în limba moldovenească și prin această limbă trebuie dată poporului și hrana duhovnicească de care au nevoie. În limba moldovenească

că (română) trebuie să fie dezbătute și explicate cererile și dorințele creștinilor” (Către 1917b, 6).

Luminătorul de multe ori republica anumite articole din presa de la Chișinău, inclusiv din *Cuvânt Moldovenesc*. În acest sens remarcăm următoarea informație: „la redacția „Cuvânt moldovenesc” vin zilnic zeci și chiar sute de oameni ca să afle ce se face, de a afla noi noutăți. Adunările acestea la care au luat parte printre mulți alții și arhimandritul Gurie, generalul Donici, comisarii ținuturilor Glavce din Chișinău și V. Anghel din Orhei, domnii P. Gore, V. Herța, M. Razu, A. Botzat, protoiereul Gobjila, și mulți alți moldoveni luminați – doctori, avocați, preoți, învățători, ofițeri, ostași, muncitori și țărani – adunările acestea se pot socoti ca adevărate sărbători naționale ale neamului moldovenesc. Ele sunt înainte de toate vestitoarele deșteptării moldovenilor” (Din *Cuvânt* 1917, 47).

La 2 noiembrie 1917 Guvernul Provizoriu al Rusiei adoptă „Declarația drepturilor popoarelor din Rusia”, care proclamă egalitatea și suveranitatea popoarelor dezrobite din Rusia, dreptul lor la autodeterminare până la separare și formarea de state independente. Întemeindu-se pe „Declarația drepturilor popoarelor din Rusia”, Sfatul Țării la 2 decembrie 1917 a proclamat Republica Democratică Moldovenească, membră cu drepturi egale în Republica Federativă Democratică Rusă. Președinte a fost ales Ion Inculeț. La 24 ianuarie 1918, Republica Democratică Moldovenească se proclamă independentă, act salutat cu entuziasm pe întreg teritoriul Basarabiei. Declarația de independență a Republicii Democratice Moldovenești constituie unul dintre principalele acte politice ale Parlamentului basarabean. În legătură cu aceste evenimente clerul basarabean a lansat o adresă în care se menționa că „viitorul Rusiei și al nostru este în mâinile noastre. Să ne unim dar toți sub un singur steag pe care este scris „Republică democratică cu largă autonomie a neamurilor” și să mergem fără deosebire de neamuri, credințe și tagme către viitorul ei frumos”.

Revista republica anumite articole nu numai din presa basarabeană, dar și din diverse publicații rusești care apăreau la Odesa, Sankt Petersburg, Moscova și care cuprindeau articole ce evidențiau aspecte ale programului ideologic al partidelor existente. Astfel, în numărul 6 al *Luminătorului* din 1917 vom regăsi informații utile despre diverse partide: „În sfera politicului partidul muncito-

rilor (трудовиков) cere republică democratică. Deputații, împuterniciții poporului trebuie să fie aleși prin vot general și secret, fără deosebire de gen, naționalitate, religie. Puterea executivă va avea miniștri, care vor avea încrederea poporului, ei vor fi responsabili în fața Dumei, parlamentului. În fruntea țării va sta președintele republicii, ales de Adunarea Constituantă sau de Dumă. În chestia națională partidul cere egalitate deplină tuturor națiunilor care locuiesc în Rusia, fiecare națiune să aibă dreptul pe larg să folosească limba națională în școală, administrație, biserică. În ceea ce privește problema agrară – pământul trebuie să fie dat celor care îl lucrează, și atâtea deșetine de dat cât poate să lucreze; este necesar de creat un fond național de pământ”, iar programul partidului constituțional democrat, care se mai cheamă – cadeții consideră că „toată Rusia trebuie să fie republică democrată. În fruntea țării stă președintele ales de reprezentanții poporului pe o vreme neînsemnată. Cunoscând importanța mare a religiei în viața omului, partidul consideră că biserica trebuie să fie independentă față de stat, și biserica nu trebuie să se amestece în treburile interne ale statului. Partidul recunoaște dreptul libertății la întruniri, adunări, la crearea de societăți, asociații etc.” (Despre 1917, 38).

Constatăm, că revista încadra articole care relevă importanța reformei agrare pentru țărani basarabeni, și în mod special pentru preoțime. Astfel, în articolul „Pământul trebuie dat în stăpânirea poporului” se face o clară precizare a programului Partidului național moldovenesc care consideră că: „pământul va trece în mâna obștilor sătești care îl vor împărți plugarilor conform unei anumite norme care va fi stabilită de Sfatul Țării, însă nu spre stăpânire ci spre folosință. Va fi creat un fond al statului care va cuprinde – apele, bogățiile pământului, pământurile moșierilor. Colonizarea, adică aducerea și așezarea străinilor pe pământul Basarabiei să se oprească” (Pământul 1917, 60).

Revista era preocupată și de problema învățământului și urmărirea realizărilor din domeniu. Astfel, autorul articolului „Problema învățământului național” menționa: „Consiliul Zemstvei Guberniale, la propunerea lui A.K. Schmidt a hotărât să aloce pentru predarea limbilor locale în clasele superioare ale seminarelor de învățători din Basarabia câte 1800 de ruble pe an pentru fiecare școală. Pentru deschiderea primelor clase cu lim-

ba moldovenească și Gimnaziul de fete din Chișinău, gimnaziul nr.1 de băieți din Chișinău s-a hotărât alocarea a 18.000 ruble, iar pentru clasele superioare – 3000 ruble. Tot la propunerea lui A.C. Schmidt s-a hotărât să se tipărească cărți în limba găgăuză pentru găgăuzii din Basarabia, care sunt în număr de 82.000 persoane” (Problema 1917, 63).

Sfatul Țării nu a fost preocupat de treburile Bisericii basarabene, de fapt „niciodată parlamentul nu a discutat problemele bisericii creștine, în general, nu a fost preocupat de treburile religioase, de aceea nu a avut nicio legătură cu biserica și cu slujitorii cultelor. E posibil ca, în parte, această atitudine să fi rezultat din faptul că, așa cum observa P. Erhan în ședința din 17 februarie 1918 a legislativului, „revoluția agrară într-atât a ascuțit relațiile dintre țărani și preoțime, că putem să ne așteptăm la o prăbușire a vieții bisericești”. Formal, printre membrii Sfatului Țării s-a aflat și un preot, Alexandru Baltaga, pentru că schema elaborată de Biroul de organizare a Sfatului Țării prevăzuse să fie reprezentată în legislativ și biserica, ca instituție publică, dar în procesele-verbale nu există nicio informație că acesta s-ar fi implicat cumva în activitatea parlamentară, nici măcar prin prezența la ședințele Parlamentului, și nimeni nu s-a arătat interesat, cu atât mai mult, deranjat de lipsa lui la ședințe” (Sfatul Țării 2016, 15). Clerul basarabean credea și spera că situația Bisericii va fi discutată în Parlamentul basarabean. Astfel, Biserica publică în paginile *Luminătorului* o Declarație în care afirmă: „La 24 ianuarie 1918 republica noastră s-a declarat independentă. Deci se va schimba și starea Bisericii. Ca aceste schimbări să fie utile și bine făcute, trebuie să prezentăm Sfatului Țării cerințele și doleanțele noastre, pentru că în timpul apropiat Sfatul Țării va pune în dezbatere și problema Bisericii. În Sfatul Țării noi avem un număr mare de adevărați moldoveni care creează Blocul moldovenesc – el apără interesele noastre naționale, și încearcă să rezolve toate problemele legate de situații concrete. Sperăm că Sfatul Țării nu va lupta împotriva Bisericii și va acorda atenție și intereselor Bisericii, pentru că interesele bisericii coincid cu interesele republicii și a poporului” (Declarația 1918, 11).

Spre sfârșitul anului 1917, anarhia generată de soldații ce rătăceau pe tot cuprinsul Basarabiei se apropia de Chișinău. Sfatul Țării și nici o altă

instituție nu dispunea de forțele necesare pentru a lichida anarhia din ținut. Parlamentul basarabean în condițiile haosului total avea doar o singură soluție – să ceară ajutor din afară. În perioada 13-15 decembrie 1917 prima delegație a Sfatului Țării s-a aflat la Iași pentru a cere ajutor. Pentru a salva „Basarabia de puhoiul și pericolul bolșevic”. Revista *Luminătorul* înregistrează acest fapt scriind: „De mai multe zile frunțașii noștri basarabeni domnii Inculeț, Ciugureanu și Halippa au fost la Iași, pentru a sta de vorbă cu noul președinte al guvernului român Marghiloman, asupra unor lucruri ce privesc în de aproape țara noastră moldovenească, vecina României” (Frunțașii 1918, 67). La 31 decembrie 1917 guvernul lui I.C. Brătianu a luat hotărârea de a trimite trupe în Basarabia. Clerul basarabean prin intermediul revistei *Luminătorul* solicita: „Trebuie de lămurit poporului și adevărul despre oștirile românești. Dușmanii noștri și a românilor răspândesc minciuni, că românii au fost chemați de boieri și că ei nu vor da pământ țăranilor. Aceasta nu este adevărat. Românii sunt chemați de Sfatul Țării, ca să potolească anarhia, care cuprinsese toată Basarabia și putea să o transforme într-un pustiu. Și misiunea această românii au îndeplinit-o în scurt timp și acum se apropie de sfârșit. Drept că în unele locuri s-au primit măsuri aspre, deși măsurile acestea au fost necesare și au dat rezultate. Ostașii noștri basarabeni și țăranimea care fiind smintită de bolșevici au făcut multe fărâdelegii, dar și-au revenit în fire și au înțeles rolul armatei române. Acum în Basarabia noastră, datorită românilor este pace și liniște, pe când la Odesa, Kiev, Harkov, Moscova sunt cuprinse de o anarhie totală. Românii au venit numai pentru potolirea anarhiei, ei nu se amestecă în problema agrară” (Cronica 1918, 15). În următorul număr revista va publica Adresa generalului Broșteanu către locuitorii Basarabiei. Având în vedere zvonurile care circulă în Basarabia privind rolul armatei române din Basarabia, generalul Broșteanu s-a adresat către toți locuitorii Basarabiei cu următoarele: „Armata românească a venit în Basarabia, numai atunci când a fost chemată de conducerea Basarabiei. Întreaga lume trece prin vremuri grele, care schimbă fața lumii. Unele popoare își croiesc astăzi viața pentru multe veacuri înainte. Cele vrednice și înțelepte vor trăi bine și în fericire, fiind binecuvântate de urmașii lor, iar cele ticăloase și proaste se vor nenoroci pentru multă vreme.

Când stai și faci un lucru mare se găsească oameni care te sfătuie de bine, dar sunt și alții cărora le este ciudă de binele tău și caută numai să-ți dăuneze. Astfel de nenorociți și sfătuitoari răi au dat și peste voi frați moldoveni din Basarabia, când ați vrut să vă alegeți pentru voi și copii voștri altă viață mai bună, dreaptă, așezată pe limba și obiceiurile moldovenești. Și atunci în loc de bine v-ați ales numai cu nenorociri: hoți, prejudicii, case arse și omoruri, făcute de bande ticăloase de bolșevici, străini de țara și credința voastră. Dar viața unei țări nu se poate schimba în bine dacă această țară nu are parte de liniște și bună conducere (rânduială). Când noi armata românească am fost chemați să vă aducem această liniște și bună conducere am venit cu dragă inimă, căci ne pare rău de durerea voastră pentru că suntem de aceeași limbă și neam. Dușmanii voștri ca și dușmanii noștri nu vor însă să se astâmpere și răspândesc fel de fel de minciuni despre venirea noastră în Basarabia. Să nu-i credeți! Să aveți încredere în dragostea și faptele noastre, căci noi suntem frați de același sânge și lege, noi am venit ca luptăm cu primejdia vieții noastre să vă ajutăm la întemeierea drepturilor și libertăților voastre. Armata română nu vrea să se implice în treburile interne ale Basarabiei, în relațiile dintre proprietari și țărani. Armata română are însă porunca să împiedice hoțiile, omorurile și fărâdelegile ce se vor mai face de către acei care nu-și iubesc țara, neamul și ordinea.

Noi vă dorim din toată inima ca Dumnezeu să vă ajute vouă și conducătorilor voștri să vă puteți întemeia în aceste timpuri de schimbare a lumii, pentru copiii și strănepoții voștri o viață mai bună și mai dreaptă decât cea de până acum” (Adresa 1918, 73).

Clerul înțelegea momentul politic și încerca să modifice structura organizatorică a Bisericii. Astfel Comitetul organizatoric al lucrărilor Sinodului bisericii moldovenești „a trimis doi soli la Iași, la Mitropolie pentru a cere ajutor în munca de organizare a Sinodului bisericii moldovenești, pentru a cere doi sfetnici. Mitropolitul Pimen al Moldovei a primit cu plăcere solia moldovenească și a trimis la Chișinău pe C. Nazarie, profesor, Universitatea din București și pe I. Ținkoka, tot de acolo. Ei participă la lucrările Comitetului moldovenesc de organizare a Sinodului Bisericii moldovenești (Pregătiri 1918, 67). La 20 martie 1918 a avut loc ședința Comitetului organizatoric la care au par-

ticipat și delegații de la Iași C. Nazarie și Ținkoka – amândoi sunt tineri, sunt profesori la Universitatea din Iași. În ședința i s-a oferit cuvânt protoiereului Nazarie care a vorbit „cu deosebită expresie și putere duhovnicească”, fiind „ascultat cu mare plăcere”. Cu un cuvânt de răspuns a venit arhimandritul Gurie, care și-a exprimat mulțumirea „că se face legătură duhovnicească dintre biserica basarabeană și biserica Moldovei. În cursul de 100 de ani nici un arhieru rus din Basarabia nu a vizitat pe mitropolitul Moldovei din Iași și nici un mitropolit al Moldovei nu a venit la arhiepiscopul din Chișinău, în pofida distanței mici și că moldovenii de peste Prut sunt de aceeași credință și de neam cu cei din Iași” (Popovici 1918a, 69).

La 27 martie 1918 Sfatul Țării a votat unirea Basarabiei cu România. A avut loc un tedeum după proclamarea Unirii Basarabiei cu România în seara zilei de 27 martie 1918. În legătură cu acest eveniment, revista *Luminătorul* a scris: „Unirea a hotărât-o Sfatul Țării în bună înțelegere cu trimișii României, dându-i-se Basarabiei o bună autonomie. Așa au fost împrejurările vremii, că unirea aceasta a fost neapărată și s-a făcut pentru binele Basarabiei, căci altfel o așteptau mari primejdii. Unirea s-a făcut la solicitarea Sfatului Țării potrivit cu nevoile vremii. Pământ țăranilor va fi dat tot după acel plan care l-a făcut Sfatul Țării și lucrul acesta va fi dus la bun sfârșit de Sfatul Țării. România este plină de dorințe să fie Basarabia fericită și va da locuitorilor toate drepturile convenite. Unirea s-a hotărât la 27 martie în ființa miniștrilor României în frunte cu șeful guvernului Al. Marghiloman. Fie blagoslovit ceasul în care iarăși ne-am împreunat cu Moldova, din trupul căreia am fost ruși o sută de ani în urmă” (Popovici 1918b, 80).

La 14 iunie 1918 Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române hotărăște unirea Bisericii din Basarabia cu Biserica din România. Episcopul Nicodim Munteanu a fost instalat în scaunul Arhiepiscopiei Chișinăului și Hotinului. La 23 iunie 1918. Mitropolitul Gurie Grosu devine urmașul lui Nicodim.

În concluzie menționăm că preoțimea a susținut aspirațiile enoriașilor în problema obținerii dreptului de a oficia serviciul divin în limba română. Dar nu toți preoții au susținut Unirea din 1918, unii considerând prioritară legătura canonică cu Biserica rusă. A fost și o altă categorie de preoți

care au trădat aspirațiile de unire. Astfel, Comitetul de salvare a Basarabiei (voiau reorientarea Basarabiei spre Rusia, revenirea la situația de până la 1914), constituit la Chișinău imediat după unirea Basarabiei cu România, a întrunit în rândurile sale și preoți. A fost membru al acestui Comitet și Anastasie, arhiepiscopul Basarabiei. La 25 aprilie 1918 Comitetul se transferă cu sediul la Odesa. Administrația română l-a catalogat drept organizație iredentistă.

Presa religioasă, inclusiv revista *Luminătorul* a reflectat pe larg problemele vieții politice din Basarabia: Biserica și Guvernul Provizoriu, preoțimea și războiul, preoțimea și viața politică, problema națională, relația Biserica-stat, problema

agrară etc. Dar Biserica a stat în expectativă, a făcut puține comentarii în presă și rar și-a exprimat atitudinea față de un eveniment sau altul din anii 1917-1918. Biserica a avut o atitudine rezervată față de unirea Basarabiei cu România, altfel spus, fiind obișnuită să aprobe orice, ce venea din partea Puterii, a statului, a acceptat fără mare entuziasm și unirea Basarabiei cu România în 1918. Altfel Biserica nu a putut proceda pentru că datoria ei era „să se supună oricărei puteri legitime și să se roage pentru ea, aceasta este voința lui Dumnezeu. Biserica trebuie și poate să se împace, să colaboreze cu orice Putere. Nu se va împăca numai atunci când Puterea va atenta la credință – atunci Biserica în mod deschis se va apăra”.

Bibliografie

- Sfatul Țării 2016:** Sfatul Țării. Documente. Procesele-verbale ale ședințelor în plen. Ediție de I. Țurcanu (Chișinău: Știința 2016).
- Adresa 1918:** Adresa generalului Broșteanu către locuitorii Basarabiei. *Luminătorul*, nr. 3, 1918, 73.
- Apel 1917:** Apel. *Luminătorul* nr. 4, 1917, 55.
- Către 1917a:** Către preoțimea moldovenească. *Luminătorul* nr. 5, 1917, 57-59.
- Către 1917b:** Către toată preoțimea Basarabiei. *Luminătorul* nr. 5, 1917, 6.
- Cronica 1917a:** Cronica eparhială. *Luminătorul* nr. 4, 1917, 49.
- Cronica 1917b:** Cronica eparhială. *Luminătorul* nr. 17, 1917, 311.
- Cronica 1918:** Cronica vremii. *Luminătorul* nr. 2, 1918, 15.
- Declarația 1918:** Declarația Uniunii clericilor moldoveni din Chișinău despre starea Bisericii în Republica Moldovenească independentă. *Luminătorul* nr. 2, 1918, 11.
- Despre 1917:** Despre partide. *Luminătorul* nr. 6, 1917, 38-41.
- Din Cuvânt 1917:** Din Cuvânt Moldovenesc. *Luminătorul* nr. 5, 1917, 47.
- Fruntașii 1918:** Frunțașii noștri la Iași. *Luminătorul* nr. 3, 1918, 67.
- Pământul 1917:** Pământul trebuie dat în stăpânirea populației. *Luminătorul* nr. 6, 1917, 60-61.
- Popovici 1918a:** C. Popovici, Delegații mitropolitului Moldovei Pimen în adunarea organizatorică pentru Soborul nostru de loc. *Luminătorul* nr. 3, 1918, 69-72.
- Popovici 1918b:** C. Popovici, S-a făcut unirea Basarabiei cu România. *Luminătorul*, nr. 3, 1918, 80.
- Pregătiri 1918:** Pregătiri pentru Sobor. *Luminătorul* nr. 3, 1918, 67.
- Problema 1917:** Problema învățământului național. *Luminătorul* nr. 12, 1917, 63-64.
- Știri 1917a:** Știri. *Luminătorul* nr. 5, 1917, 39.
- Știri 1917b:** Știri. *Luminătorul* nr. 5, 1917, 47.
- Борос 1917:** Ф. Богос, Готовы ли мы? *Luminătorul* nr. 11-12, 1917, 174.

The events preceding the Union of 1918 reflected in the *Luminătorul* Magazine

Keywords: the *Luminătorul* Magazine, church, political life, social-political events, unification of Bessarabia with Romania.

Abstract: On March 27, 1918, the Bessarabian Parliament (Sfatul Țării) voted for the unification of Bessarabia with Romania. Public institutions and the population of the region did not have a unanimous and approving attitude towards the Bessarabian events of 1917-1918, including the unification of Bessarabia with Romania. The Church, after a hundred years of coexistence with the Tsarist autocracy, was in agony, but, nevertheless, played an important role in the life of society. In the article “The events preceding the Union of 1918 reflected in the *Luminătorul* Magazine” the author analyzes the attitude of the clergy to the social-political events of 1917-1918 and gives the reflection of these events, which culminated in the proclamation of the unification, in the pages of the *Luminătorul*

Magazine. Although during this period in Chișinău there had been publishing several religious publications in Romanian and Russian: *Luminătorul*, *Kishinevskie eparkhial'nye vedomosti*, *Golos Bessarabskoy tserkvi*, the *Luminătorul* Magazine best covered the events that preceded the unification.

The priesthood supported the aspirations of the parishioners to obtain the right to officiate divine service in Romanian. Not all priests supported the unification of 1918, some regarded the canonical connection with the Russian Church as a priority. According to the author, the religious press, including the *Luminătorul* Magazine, broadly reflected the political life of Bessarabia: the Church and the Provisional Government, the clergy and political life, the national issue, relations between the Church and the State, the agrarian issue, etc. However, the Church took a wait-and-see strategy, made little comment in the press and seldom expressed its attitude to this or that event. The Church had a reserved attitude towards the unification of Bessarabia with Romania, in other words, being accustomed to approving anything that came from the state, it accepted without enthusiasm the unification of Bessarabia with Romania in 1918. The Church could not act otherwise, because its duty was “to obey any legitimate authority and pray for it, such is the will of God. The Church must and can reconcile, cooperate with any authority. She will not reconcile only when the Power encroaches on faith – then the Church will openly defend itself”.

События, предшествовавшие объединению 1918 года, нашедшие отражение в журнале «Луминэторул»

Ключевые слова: журнал «Луминэторул», церковь, политическая жизнь, общественно-политические события, объединение Бессарабии с Румынией.

Резюме: 27 марта 1918 г. бессарабский парламент (Сфатул Цэрий) проголосовал за объединение Бессарабии с Румынией. Государственные и общественные учреждения и население края не были единодушны в отношении к бессарабским событиям 1917-1918 гг., в том числе по вопросу объединения Бессарабии с Румынией. Церковь, после ста лет сосуществования с царским самодержавием, была в агонии, но, тем не менее, играла важную роль в жизни общества. В статье «События, предшествовавшие объединению 1918 года, нашедшие отражение в журнале «Луминэторул» автор анализирует отношение духовенства к социально-политическим событиям 1917-1918 гг. и представляет отражение этих событий, завершившихся провозглашением объединения, на страницах журнала «Луминэторул». Хотя в этот период в Кишиневе выходило несколько религиозных изданий на румынском и русском языках: «Луминэторул», «Кишиневские епархиальные ведомости», «Голос Бессарабской церкви», лучше всего освещал события, предшествовавшие объединению, журнал «Луминэторул».

Духовенство поддержало прихожан, желавших получить право на отправление богослужения на румынском языке. Не все священники поддерживали объединение 1918 года, некоторые считали приоритетом каноническую связь с Русской Церковью. По мнению автора, церковная пресса, в том числе журнал «Луминэторул», широко отражала проблемы политической жизни Бессарабии: Церковь и Временное правительство, духовенство и политическая жизнь, национальный вопрос, отношения между Церковью и государством, аграрный вопрос и т.д. Однако Церковь заняла выжидательную позицию, делала мало комментариев в прессе и редко выражала свое отношение к тому или иному событию. Церковь придерживалась сдержанного отношения к объединению Бессарабии с Румынией, другими словами, привыкшая одобрять все, что шло от власти, от государства, она без особого энтузиазма приняла и объединение Бессарабии с Румынией в 1918 году. Церковь не могла действовать иначе, потому что ее долг состоял в том, чтобы «подчиняться любой законной власти и молиться за нее, такова воля Божья. Церковь должна и может примириться, сотрудничать с любой властью. Не примирится только тогда, когда власть посягнет на веру – тогда Церковь будет открыто защищаться».

30.04.2018

Dr. hab. Elena Ploșnița, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, str. 31 August, 121-A, MD-2012 Chișinău, Republica Moldova, e-mail: rackayskaine@yahoo.com